

Péče je taky práce

Lépe ji ohodnocovat může prospět lidem i přírodě

Pandemie poukázala na klíčový význam i neuspokojivý stav pečujících sektorů: zdravotnictví, vzdělávání či sociálních služeb. Jejich posílení by mohlo pomoci zlepšit kvalitu života a připravenost na krizi i přejít k ekologičtější ekonomice.

Pandemie koronaviru, která letos na jaře v celém světě pozastavila dosud běžný chod hospodářské aktivity, jako by mimo jiné zvýraznila, které ekonomické sektory jsou pro přežití společnosti skutečně nepostradatelné. Ukázalo se, že to nejsou finančníci, investiční bankéři ani „startupy“, kdo svou každodenní aktivitou udržuje společnost pohromadě, nýbrž obyčejní pracující v často zanedbávaných oblastech, jako jsou školství, zdravotnictví, sociální služby, ale také maloobchod či zemědělství. Do popředí vystoupil význam práce lékařek a sester, učitelů v mateřských školách, pečovatelek v domovech důchodců, prodavaček v supermarketech či sezónních pracujících v zemědělství.

Produkce versus reprodukce

Prokázalo se tak, na co mnozí neortodoxní ekonomové a ekonomky poukazovali již dříve: že naše chápání ekonomiky nemůžeme zužovat jen na oblast produkce spotřebního zboží a jiných hmotných statků. Že snad ještě základnější pro kvalitu našich životů je oblast reprodukce, k níž patří nejen všechno, co pro nás „zadarmo“ dělá příroda, ale také sféra péče, tedy zajišťování a každodenního obnovování základních předpokladů života. Do této sféry se tradičně (kromě neplacené práce, již lidé vykonávají v domácnostech) řadí zdravotnictví, vzdělávání a také péče o starší a nemocní. Každý z nás bez výjimky v některé fázi svého života potřebuje péči jiných lidí. Nemůžeme bez ní přežít ani jako jednotlivci, ani jako celá společnost – ta by nemohla vůbec existovat, pokud by nikdo nevychoval děti, nestaral se o nemocné, nepomáhal starším.

Krize, jakmile vypukla, také okamžitě odhalila, jak významně měl dosavadní hospodářský model v této sféře rezervy a nedostatky. Na povrch vyplouvají dlouho zanedbávané problémy. Přestože pracující v těchto oblastech často svou práci chápou jako svého druhu poslání, dělat ji tak dobře, jak by si přáli, jim brání nedostatek kapacit, chronické podstaty, přesčasů a přepracování, nízké mzdy a nevyhovující pracovní podmínky. Schopnost těchto klíčových sociálních systémů zvládnout nápor mimořádné situace, jakou je pandemie, je tím menší, že se často na hranici svých možností ocitaly už před ní.

Rozpočtové škrty a krize péče

Vychází najevo, jak mylná a škodlivá byla desetiletí prosazovaná politika rozpočtových škrtnů a úspor za každou cenu, která tento zásadní sektor ožebračila a oslabila. Jeho posílení by nám přitom mohlo pomoci nejen překonat nadcházející ekonomickou krizi a zlepšit kvalitu života – mohlo by být také klíčovou ingrediencí úspěšného řešení ekologické krize, na jejímž zvládnutí závisí bez nadsázky celá naše budoucnost. Podceňování péče souvisí s klíčovým rysem kapitalismu: soukromý kapitál investuje tam, kde může nejsnáze realizovat zisk. „Reproduktivní práce“ ve sféře péče, i když je pro společnost klíčová, mezi takové oblasti nepatří. Má-li dobře

Josef Patočka je novinářem Deníku Referendum, píše o změnách klimatu, energetice a sociálních souvislostech ekologické politiky

sloužit všem, nemůže být ziskovému imperativu podřízena (jak dokazuje například katastrofální systém zdravotní péče ve Spojených státech). Je tak nevyhnutelně závislá buď na neplacené práci v domácnostech, nebo na veřejném sektoru, který ji organizuje formou veřejných služeb. Soukromý kapitál z této práce – která mu vychovává zaměstnance, udržuje je zdravé a stará se o ně po odchodu do důchodu – také těží, v obecné rovině se mu ale vyplatí v co největší míře si její výhody přivlastňovat, aniž by se například placením daní spravedlivě podílel na jejích nákladech. Taková snaha o „privatizaci zisků a socializaci nákladů“ pak má v neoliberalním růstovém modelu, jenž převládá v osmdesátých letech, řadu rysů. Zvyšování zisků na úkor stagnujících mezd, snižování daní nejbohatším a přenašeni daňové zátěže na pracující, s tím vším související závratný růst příjmových i majetkových nerovností (a také ekologických škod). V neposlední řadě sem je třeba řadit také zmiňované rozpočtové škrty, úspory či privatizace, často namířené právě do „neproduktivních“ oblastí, jako jsou školství, zdravotnictví či sociální služ-

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

přinášejí seriál článků zaměřených na témata, o kterých se v ČR nediskutuje a nepíše.

by. Po desetiletích takového ohlodávání jsou původně robustní sociální systémy v mnoha světových státech vyhladovělé a, jak se dnes ukazuje, mizerně připravené na krizové situace jako je globální pandemie.

i ke zvyšování podílu pracujících na ziscích podniků (v podobě mezd) a zkracování pracovní doby, k němuž se ještě vrátíme.

Začarovaný kruh

Lepší ohodnocení péče by přitom mohlo mít nejen příznivé důsledky pro kvalitu života a zvýšit připravenost naší společnosti na budoucí krizi. Jak se ukazuje, mohlo by být také zásadní součástí přechodu k ekologicky udržitelnější ekonomice: péče je totiž práce, která životní prostředí příliš nezatěžuje. Ekologické problémy vznikají, zjednodušeně řečeno, z nadměrné spotřeby zdrojů a produkce odpadních látek, které neúměrně zatěžují schopnost přírodních ekosystémů reprodukovat podmínky nezbytné pro lidský život. K takovým odpadním látkám patří i emise ze spalování fosilních paliv, které vedou k přehřívání planety a častějšímu extrémnímu počasí, jako je i sucho, které již několikrát rokem devastuje českou krajinu, lesy a zemědělství.

Otázka ekologické udržitelnosti se příliš často zjednodušuje na to, jak spotřebujeme, a příliš velká zodpovědnost se tak přikládá jednotlivcům. Méně si již všimáme toho, jak souvisí s nastavením celé ekonomiky a také s tím, jak pracujeme. Imperativ maximalizace zisku a ekonomického růstu vynucuje nadměrnou výrobu i spotřebu: příliš velká část ekonomické aktivity (a s ní i práce) je proto soustředěna do „produktivních“ sektorů. Jejich výrobky si následně také někdo musí koupit, což vyvolává tlak na spotřebu, která je stimulována reklamou, půjčkami i tím, že přepracovaní lidé mají tendenci více spotřebovávat – jde o začarovaný kruh. Nejde ale jen o to, že se vyrábí příliš, ale také že se výrobky produkují záměrně nešetrným způsobem. Klíčový je například problém takzvaného „plánovaného zastarávání“, kdy se spotřební zboží záměrně vyrábí tak, aby nevydrželo dlouho a spotřebitel byl nucen si brzy koupit nové.

Potřeba spravedlivé transformace

Potřebné snížení materiální a energetické náročnosti ekonomiky by tak pravděpodobně vedlo ke ztrátám pracovních míst v sektorech, které jsou dnes závislé na vysoké spotřebě energie a surovin. Jaké řešení nabídnout lidem, kteří v nich pracují, nechceme-li dnešní zaměstnanost zajišťovat za cenu další degradace životního prostředí? To je problém tzv. spravedlivé transformace, o němž jsem již psal (viz Sondy Revue č. 1/2019 a 11/2019). Standardní odpovědí na tuto otázku jsou „zelená pracovní místa“, jež by mohla vzniknout v nových, udržitelnějších sektorech (obnovitelná energetika, zateplování budov, ekologická veřejná doprava) a která by stát lidem ztracujícím práci mohl garantovat.

Méně se již doceňuje, že přechodu k udržitelnějšímu hospodářství, jež by nedopadl na bedra nižších vrstev společnosti a naopak zlepšoval jejich kvalitu života, by mohlo pomoci také rozšíření těch sfér ekonomiky, které jsou ekologicky šetrné již dnes. Sféra péče, v níž by mohlo pracovat řádově více lidí, mezi nimi hraje přední roli: vychovávat děti, pečovat o staré a nemocné, ale třeba i provozovat veřejné knihovny vyžaduje jen malé zdroje a neprodukuje to takřka žádné emise či jiné odpady. Také proto zásadní rozšíření veřejného sektoru v pečující sféře hraje důležitou úlohu ve scénářích sociálně-ekologické transformace ekonomiky označovaných jako Green New Deal či v ekonomických modelech, jako je studie *Prosperita bez růstu* britského profesora **Tima Jacksona**. Řešení krize péče i krize ekologické se přitom nakonec z hlediska práce často dávají do souvislosti s opatřením, jež by mohlo potenciálnímu nedostatku pracovních míst předejít, posílit pečující sféru i snížit ekologickou náročnost ekonomiky. Na mysl mám již zmiňované zkracování pracovní doby (při zachování výše mezd a v některých sférách naopak doprovázené jejich růstem), které spolu s částečnou relokací výroby jako jeden z klíčových léků na krizi doporučuje také ředitel Evropského odboru svého institutu **Philippe Pochet**. To by mohlo obzvlášť prospět přepracovaným zaměstnancům právě v pečujících profesích, stejně jako uvolnit čas pro péči o své blízké či dobrovolné aktivity a snížit tlak na nadspotřebu. Do budoucna zkrátka nejde o to práci uměle vymýšlet. Jde o to lépe ocenit tu, která je skutečně potřeba, rozdělit ji tak, aby ji měli všichni, ale méně, a zaměřit se spíše na kvalitu života či snižování ekologických škod než na růst hrubého domácího produktu za každou cenu.